

Alþingi
Erindi nr. P 141/130
komudagur 16.10.2012

Til Allsherjar- og Menntamálanefndar

Hér eru tvö atriði sem mér finnast athugaverð við frumvarp til laga um breytingu á lögum um opinberan stuðning við vísindarannsóknir, nr. 3/2003 (Þingskjal 201 — 198. mál).

Þrennt ætti að hafa í huga varðandi hugmyndina um að krefjast opins aðgangs að vísindagreinum sem verða til vegna starfs sem fjármagnað er af þeim styrkjum sem hér er fjallað um:

1) Þetta er góðra gjalda vert, og væri frábært frumkvæði ef það yrði til að auka þrýstinginn á útgefendur að opna allt efni, sem er brýnt mál, því hlutverk þeirra hefur löngu breyst úr því að tryggja dreifingu efnis í að hindra hana, til að auka gróða sinn. (Það má líka minna á í þessu sambandi að þótt þetta sé ekki algilt gildir yfirleitt að útgefendur vinna ekkert af þeirri vinnu sem máli skiptir við útgáfu vísindarita; það gerir vísindafólk sem fær ekkert greitt fyrir, enda er þetta álitinn sjálfsgæður hluti af vísindastarfinu. Með því að birta allt á netinu hverfur allt hlutverk útgefendanna.)

2) Vandamál í þessu sambandi er að ef vísindafólki, sérstaklega því sem er í upphafi ferils síns, er meinað að birta í ritum sem ekki eru opin getur það haft slæm áhrif á framgang þess, því burtséð frá því hversu slæmir slíkir fordómar eru (um að gæði tímarits tryggi gæði einstakra greina) þá eru þeir útbreiddir, og ég treysti mér ekki til að ráða ungu fólki á mínum snærum til að sniðganga þessi tímarit, og held það gildi um flest vísindafólk sem ber ábyrgð á ferli yngra fólks.

3) Það er heldur engin lausn að viðkomandi greinar væru aðgengilegar Íslendingum. Þeir eru svo örlítið brot af þeim sem hafa gagn af slíkum aðgangi (og hafa hann nánast allir hvort eð er). Þetta er því tilgangslaust ákvæði nema ætlunin sé að fylgja því eftir með skipulögðum þrýstingi gegn útgefendum. Það væri hins vegar góð hugmynd, en þá þyrfti líklega að fá önnur lönd með í slaginn.

Varðandi Markáætlanir má segja að þær fari gegn öllu því sem jákvætt er í eflingu góðs vísindastarfs. Ástæðan er einföld: Hvorki stjórnáætlun, né fólk í stjórnunarstöðum innan vísindasamfélagsins (né nokkur annar), geta spáð fyrir um hvaða rannsóknir, eða hvaða svið, séu vænleg til árangurs. Ef aðrar áherslur en þær eru lagðar til grundvallar, þ.e.a.s. ef styrkir eru veittir á öðrum forsendum en gæðum vísindafólks og verkefna sem það leggur fram, þá er einfaldlega verið að hygla undirmálsstarfi. (Skásta þekktu matið á gæðum vísindafólks er jafningjamatið. Það er gallað, en um það gildir sama og lýðræðið; enginn hefur látið sér detta neitt skárri í hug.)

Rökin sem yfirleitt eru færð fyrir markáætlunum eru augljóslega gölluð: Ef eitthvert svið er mikilvægt, þá er ekki hægt að efla það með því að styrkja lélegt vísindafólk. Ef fólk sem starfar á sviðinu er gott þarf það enga sérmeðferð.

Dæmin um að lélegar umsóknir hafi verið styrktar eru of mörg. Ég veit sjálfur um tvö slík tilfelli frá þeim örstutta tíma sem ég tók þátt í mati á umsóknum á Íslandi (2005 og 2006), þar sem umsóknir sem ekki fengu styrki í samkeppninni í sínum fagraðum fengu styrk í markáætlun. Það er fráleitt að halda fram að það sé til góðs að styrkja lök verkefni af því að þau séu á "mikilvægu" sviði.

Dæmin um hversu vonlaust er að sjá fyrir hvaða rannsóknir séu mikilvægar, hvað þá að þær leiði til beins samfélagslegs ávinnings, eru mýmörg. Allir kannast við penisillínið og leysigeislann, en engan gat órað fyrir afleiðingunum af þeim uppgötvunum. Sama gildir um Google-leit, sem á örskömmum tíma varð leiðandi af því að hún byggði á tiltölulega einfaldri stærðfræðihugmynd sem notuð var á snjallan hátt. Ég á erfitt með að ímynda mér að margt vísindafólk, hvað þá fólk í stjórnunarstöðum, hefði getað séð fyrir þá atburði. Annað fyrirtæki sem olli straumhvörfum í netsamskiptum, og sem við erum flest háð á hverjum degi án þess að vita nokkuð um það, er Akamai. Það byggist á algóritma sem varð til í algerlega fræðilegu samhengi, þar sem engum datt umtalsverð hagnýting í hug þegar fræðilegu vandamálin voru leyst.

Í stuttu máli gera góðar markáætlanir aldrei neitt annað en að staðfesta það sem þegar er vitað, og þarf því ekki að styrkja með sértækum hætti. Þær leiða í sjálfum sér aldrei til sérstakra framfara, umfram það sem hvort eð er hefði gerst. A.m.k. hef ég aldrei séð dæmi um slíkt, en ef þið vitið til þess þætti mér vænt um að fá að heyra.

Markáætlanir bjóða líka heim spillingarhættu. Það vekur t.d. augljósar, og vondar, grunsemdir að ein af fyrstu íslensku markáætlununum var á sérsviði þáverandi formanns Vísindanefndar.

Bestu kveðjur,

Einar Steingrímsson